

Luc RASSON, *De macht van het woord. Literatuur en politiek in het 20ste-eeuwse Frankrijk*. Kapellen, Pelckmans, 1999, 167 p., ISBN 9028927433

Met *De macht van het woord* heeft Luc Rassin één van de hete hangijzers van het Franse intellectuele leven onder de loop genomen : de complexe maar fascinerende band tussen literatuur en politiek doorheen de twintigste eeuw. Het onderwerp heeft al heelder bibliotheken boeiende en minder boeiende werken opgeleverd, en dus moest de auteur op zoek naar een originele invalshoek. Vanaf de eerste bladzijden wordt dan ook duidelijk dat de verleiding om een zoveelste alomvattende geschiedenis van *de* intellectueel te schrijven, bezworen wordt : Kleppers als Malraux, Mauriac, Camus zijn bijvoorbeeld niet welkom op de scène. Rassin beoogt geenszins een panoramisch beeld, hij pikt hier en daar een bekende (Sartre, Zola, Céline) of « minder » bekende schrijver (Nizan, Vailland, Bon) uit en gaat hun fictioneel werk lezen in functie van het maatschappelijk engagement. Het boek focust op « de letterkunde, of beter [op] de manier waarop schrijvers, in hun fictie, hun engagement thematiseren. » De selectiecriteria voor die schrijvers zijn, zoals de auteur zelf aangeeft, puur persoonlijk van aard. *De macht van het woord* is een « wandeling langs enkele boeken en schrijvers die de auteur sinds meer dan twee decennia begeleiden en die hem soms, maar niet altijd, dierbaar zijn. » Wie een strikte methodologische onderbouw of theoretische feedback verwacht, komt bedrogen uit : dit boek handelt over het « genot » van het lezen en interpreteren van literatuur met een maatschappelijke betrokkenheid.

Toch bestaat het eerste hoofdstuk voornamelijk uit een beknopt theoretische betoog over de relatie tussen taal en maatschappij in de moderne samenleving. In een eerste stap verschijnen Rimbaud en Mallarmé op het toneel, want « vanaf 1870 leven we in het tijdperk van de epiloog, we beseffen nu dat woorden een eigen dynamiek hebben die niet noodzakelijk betrekking heeft op de werkelijkheid. » Volgens Rassin zou het verschijnen en het bestaan van de publieke intellectueel te verklaren zijn als een reactie tegen het hoger geschetste autonomiseringsproces. Intellectuelen ondernemen een verwoede maar hopeloze poging om het contact tussen (literaire) taal en werkelijkheid te lijmen, « literatuur was, in hun ogen, geen willekeurige aaneenrijging van klanken die losstaan van de werkelijkheid. » De lijm is echter van slechte kwaliteit, en de magische illusie van een nieuwe band tussen taal en werkelijkheid wordt meestal ontluisd door paradoxale tegenstellingen tussen denken en handelen. Literatuur biedt in die optiek « aan intellectuelen een soort kritische spiegel aan waarin ze hun eigen machteloosheid kunnen lezen. »

Met deze leidraad in het achterhoofd begint de wandeling in vijf hoofdstukken doorheen de Franse literatuur met een nogal fletse analyse van Zola (hoofdstuk 1 : *De waarheid volgens Emile Zola*). Na de traditionele uiteenzetting over de Dreyfus affaire, wordt *Vérité*, de – tegenvallende – roman van Zola waarin de affaire onder een fictionele mantel terugkomt, onder de loop genomen.

Het tweede hoofdstuk (*Schrijvers in de politiek*) is een stuk interessanter, bijvoorbeeld wanneer de pacifisten aan bod komen. Rassin slaagt erin een goed beeld te schetsen van de verscheurende paradoxen die beide wereldoorlogen stelden aan een Rolland of een Giono. De lectuur van deze laatste is in die zin innoverend dat ze probeert de problematiek van het menselijk geweld in een breder, antropologisch kader te plaatsen. Ook Nizan en Vailland komen in dit hoofdstuk aan bod als profeten ter linkerzijde, terwijl Drieu en Brasillach (over wie Rassin zijn doctoraatsthesis schreef) hun opwachting maken aan de andere kant van het spectrum.

Het derde hoofdstuk (*Is alles zegbaar ?*) is het interessantste vanuit een taalfilosofisch oogpunt : met de lectuur van Céline komen belangrijke vragen aan de orde over de kracht of de onmacht van de taal en de exacte draagwijdte van de populaire stijl. Vooral dat laatste is volgens Rasson van belang, aangezien het opblazen van het academisch Frans gepaard gaat met een constante dreiging tot ideologische recuperatie, zowel ter linkerzijde als ter rechterzijde. Ook de ondermijnende functie van de ironie wordt uitvoerig besproken.

Via Semprun, waar Rasson het actuele thema van de kampervaringen aanraakt maar meteen in de veel globalere engagementsproblematiek plaatst, belanden we op die manier bij een « incontournable » : Sartre (hoofdstuk 4 : *Van geëngageerde literatuur tot postmoderniteit*). De lezer kan zich niet van de indruk ontdoen dat de sympathie waarover Rasson in de inleiding sprak hier iets te expliciet aanwezig is en de lectuur minder scherp maakt dan in het derde hoofdstuk. Een zin als « Indien Zola, de stamvader van de intellectuelen, de fakkel had kunnen doorgeven, dan zou hij ongetwijfeld aan Sartre gedacht hebben. » getuigt van een nauwelijks verholen fascinatie en komt de kritische inslag niet altijd ten goede. Maar als men die bewondering erbij neemt, is dit begin van het vierde hoofdstuk boeiend, vooral omdat het *oeuvre* van Sartre zich uitstekend leent tot de vraagstelling van Rasson . De romancyclus *Les chemins de la liberté* en *Les mots* gaan zelfs uit van hetzelfde probleem : wat vermogen woorden in een moderne maatschappij? Het opduiken van Yourcenar in hetzelfde hoofdstuk is dan ook des te verwonderlijker omdat haar romans die vraag net niet aan de orde lijken te stellen, een initiële indruk die Rasson niet helemaal kan uitwissen. De laatste auteurs die in dit hoofdstuk aan bod komen zijn de 'jongeren' Michel del Castillo en Andreï Makine.

In een vijfde en laatste hoofdstuk (*Frans schrijven in Algerije. Over Rachid Mimouni*) wordt nog een mooi slot aan het boek gebreeën in de vorm van een eerbetoon aan Rachid Mimouni, de Algerijnse schrijver die in 1995 in ballingschap gestorven is. Rasson slaagt er in de laatste bladzijden wonderwel in om de blijvende pertinentie van zijn vraagstelling aan te tonen. Het lot van een schrijver als Mimouni toont inderdaad aan dat de relatie tussen woord en actie, tussen literatuur en politiek niet zomaar moet afgedaan worden als een totalitair overblijfsel uit de jaren dertig maar dat ze in sommige delen van deze wereld wel degelijk verregaande gevolgen kan hebben.

Een iets afstandelijker houding en een grotere theoretische onderbouw zouden een genuanceerder beeld geschetst hebben sommige complexe problemen. Ik sprak hoger al over Sartre, maar ook de sympathie voor Nizan leidt tot een bevestiging van het geromantiseerde beeld dat diezelfde Sartre van hem schetste in het voorwoord op *Aden Arabie*. Rasson gaat naar mijn smaak iets te snel voorbij aan de Nizan van de periode tussen *Aden Arabie* en *La Conspiration* : de trouwe partijman, die in zijn literaire kritieken heel vaak doctrinaire standpunten innam. Ook de definitie van de intellectueel is schematisch en nauwelijks historisch gestut. Maar al bij al schiet het boek niet voorbij aan zijn doelstellingen, en biedt het een persoonlijk getinte weergave van de fascinerende relatie tussen literair woord en politieke daad. Doorheen het boek wordt duidelijk dat Rasson zich het meest in zijn sas voelt wanneer hij de passie voor literaire teksten aan de lezer wil overbrengen. De vlotte stijl en een onmiskenbaar verteltalent maken het boek bovendien goed leesbaar en de lezer wordt al snel meegesleept in een boeiende odyssee doorheen de twintigste eeuw.

Alex Demeulenaere